

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2007

Václav Polnický

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2007

Václav Polnický

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Kriminalita mladistvých, její vývoj a prevence

Vypracoval:

Vedoucí bakalářské práce:

Studijní program:

Datum odevzdání:

Václav Polnický

Mgr. PhDr. Lucie Ptáčková Ph.D.

Sociální pedagogika,

specializace bezpečnostně právní

3.2.2007

Zadání bakalářské práce

NÁZEV PRÁCE:	Kriminalita mladistvých, její vývoj a prevence
ZADÁNÍ PRÁCE:	Práce bude zaměřena na kriminologické aspekty příčin a podmínek trestné činnosti dětí a mládeže s tím, že student po základní analýze předloží návrh preventivních opatření směřujících ke snížení této kriminality. V praktické části student provede analýzu a syntézu obecně známých charakteristik, statistik a výstupu státních a nestátních organizací a institucí s vymezením návrhů směřujících ke snížení kriminality dětí a mládeže, dále klady a zápory současného systému preventivních opatření a stanoví nové směry ochrany společnosti před tímto negativním jevem.
JMÉNO STUDENTA:	Václav Polnický
ROČNÍK:	3.
OBOR:	Sociální pedagogika
SPECIALIZACE:	Bezpečnostně právní
VEDOUCÍ PRÁCE:	Mgr. PhDr. Lucie Ptáčková Ph.D.
KATEDRA:	Společenských věd FM VŠE
TERMÍN ZADÁNÍ:	6.4.2006

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma
»**Kriminalita mladistvých, její vývoj a prevence**«
jsem vypracoval samostatně.

Použitou literaturu a podkladové materiály
uvádím v přiloženém seznamu literatury.

České Budějovice, 2007

---

podpis studenta

Poděkování

Rád bych poděkoval

Mgr. PhDr. Lucii Ptáčkové Ph.D.

z Vysoké školy ekonomické v Praze,
za vedení a konzultační pomoc při zpracování mé práce.

Anotace

Kriminalita mladistvých, její vývoj a prevence

Cílem mé práce bylo podat co nejširší přehled trestné činnosti dětí a mládeže v České republice a jejího vývoje po roce 1990. V práci jsou vymezeny základní pojmy týkající se problematiky kriminality dětí a mládeže v ČR, jejích kriminologických aspektů příčin a podmínek a charakteristika pachatele těchto trestných činů. Další část práce je zaměřena na systém preventivních opatření, jejich kladů a záporů, obecně známých charakteristik a statistik a návrhů současných i nových směrů ochrany společnosti před tímto negativním jevem.

Úvod.....	2
1 Kriminalita mládeže v ČR	4
1. 1 Kriminalita mládeže	4
1. 2 Struktura kriminality mládeže ČR.....	9
1. 2. 1 Majetková kriminalita	10
1. 2. 2 Násilná kriminalita.....	13
1. 2. 3 Mravnostní kriminalita.....	15
1. 2. 4 Rasově motivovaná trestná činnost	17
1. 3 Vývoj kriminality mládeže v ČR	18
2 Kriminologické aspekty kriminality mládeže.....	20
2. 1 Příčiny a podmínky kriminality mládeže.....	20
2. 2 Osobnostní příčiny.....	21
2. 3 Sociální příčiny	22
2. 4 Ostatní příčiny	26
3 Prevence kriminality dětí a mládeže	28
3. 1 Prevence kriminality mládeže v ČR	28
3. 2 Systémy prevence kriminality v ČR.....	31
4 Přístupy k řešení kriminality dětí a mládeže.....	35
4. 1 Trestní soudnictví nad mládeží	35
4. 2 Probační a mediační služba v ČR.....	40
4. 2. 1 Poslání a činnost PMS	41
4. 2. 2 Zvláštnosti činnosti PMS zaměřené na mladistvé pachatele..	44
4. 3 Struktura ústavů pro mladistvé v ČR.....	45
4. 4 Vlastní postřehy a návrhy řešení na poli kriminality mládeže.....	48
5 Závěr.....	50
6 Literatura a prameny	52

Úvod

Je zcela přirozené, že nárůst delikventní činnosti mládeže v každé společnosti znepokojuje mnoho občanů. Důvodem je nejen zvýšení počtu spáchaných trestných činů a postupný proces zvyšování podílu dětí do 15 let na celkové kriminalitě, ale v posledních letech i způsob jejich provedení - ničení majetku, prvky organizovaného jednání, bezohlednost, projevy silné agresivity až brutality i fyzické likvidace osob. Jako by pro část populace byl zcela neznámý vztah člověka k hodnotám, nebo člověka k člověku, založený na vzájemné úctě, toleranci a ohleduplnosti.

Kriminalita je problémem každé společnosti a spolu s dalšími patologickými jevy velmi úzce souvisí s jejím stavem, je její trvalou součástí, citlivě reaguje na společenské změny, problémy a způsoby jejich řešení. Hodnocením těchto negativních jevů lze posuzovat kvalitu společnosti, její morálku a další možný vývoj. Jednou ze základních funkcí demokratické společnosti je účinná prevence kriminality. K prioritám v oblasti prevence kriminality patří i v celosvětovém měřítku zejména dětské delikvence a kriminality mládeže. Úroveň trestné činnosti mládeže je určitým předobrazem budoucí kriminality dospělých pachatelů. Není tedy divu, že právě mládež je v tomto směru v centru pozornosti.

Smyslem mé práce bude poskytnout celkový obraz o skutečném stavu kriminality dětí a mládeže v České republice a poukázat na některé problémy, které s touto kriminalitou souvisí. Své poznatky budu konfrontovat se studiem odborné literatury, různými policejními ročenkami, statistikami a konzultacemi s odborníky, kteří se touto problematikou zabývají.

Samotná práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, přičemž pro její zpracování bylo využito především metody logické, srovnávací a analytické. V jednotlivých kapitolách se zaměřím na vysvětlení základních pojmů kriminality mládeže v ČR (např. dítě, mládež, zletilost, trestní odpovědnost aj.), na její vývoj, kriminologické aspekty, typické rysy trestné činnosti, prevenci, přístupům a řešení kriminality mladistvých, probační a mediační službě aj.

Cílem mé práce je najít odpověď na otázky, co lze udělat pro snížení kriminality a zda je současný systém řešení kriminality mladistvých funkční?

1 Kriminalita mládeže v ČR

Kriminalita mládeže představuje multidisciplinární problematiku, která vychází jak z normativních, tak i společenských věd. Užívaná terminologie vychází z práva veřejného (trestního i správního), práva civilního (občanského i rodinného), společenských věd (psychologie, sociologie, pedagogiky) i z praxe orgánů činných v trestním řízení. Někde se užívané pojmy shodují, jinde se překrývají, někde se navzájem liší nebo zcela chybí. Nejednotnost panuje při definování takových pojmů, jako je např. děti, mládež, mladiství aj.

1. 1 Kriminalita mládeže

Kriminalita je z doposud uvedených sociálně patologických jevů jevem bezesporu společensky nejzávažnějším. Kriminalitu je možné definovat jako *souhrn sociálně patologických jevů, které jsou stanoveny v trestních kodexech*. Současnou právní úpravu zde představuje zákon č. 140/1961 Sb. (Trestní zákon) a zákon č. 218/2003 Sb. (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže se mládeží rozumí *děti mladší patnácti let a mladiství* (dle ustanovení § 2), protiprávním činem rozumí *provinění, trestný čin a čin jinak trestný*. Na základě této právní úpravy kriminalita mládeže zahrnuje jednak tzv. provinění, spáchaná mladistvými, jednak činy jinak trestné, kterých se může dopustit dítě mladší 15 let.

Nejdůležitějším zdrojem pojmů v oblasti kriminality mládeže je již zmiňovaný zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který jednotlivé pojmy definuje jako:

- Dítětem mladším 15 let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku.
- Mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok věku a nedovrší osmnáctý rok věku.
- Mezi mládež se řadí děti mladší patnácti let a mladiství. V dosavadní kriminologické literatuře je pojem mládež chápán v širším smyslu, kromě dětí mladších patnácti let a mladistvých zahrnuje rovněž mladé dospělé.

Naproti tomu trestní zákon užívá jednotlivé pojmy např.:

- Dítě mladší patnácti let - požívají u některých skutkových podstat zvýšené trestněprávní ochrany jako oběti a v trestním řízení podléhají zvláštnímu režimu při výslechu svědka. (Pojem dítě mladší patnácti let užívá kromě zákona soudnictví ve věcech mládeže též zákon o rodině. Jedná se o případy, kdy rodič použil dítě ke spáchání trestného činu, resp. činu jinak trestného, protože dítě ještě není trestně odpovědné).
- Dítě - osoba nezletilá, osoba mladší 18 let, pokud podle právního řádu nedosáhla zletilosti dříve, termín používaný rovněž Úmluvou o právech dítěte – užívá se např. u skutkové podstaty trestného činu únosu dle ustanovení § 216 (podle judikatury ve skutkové podstatě trestného činu únosu se jedná o dítě, které není schopné vlastními silami čelit nepříznivé situaci, ve které se ocitlo. Může jít i o starší dítě, pokud vzhledem k jeho nesamostatnosti stejně jako vzhledem k podmínkám prostředí, kde zůstalo opuštěné, není schopné se samo vymanit z nebezpečí), dále trestného činu obchodování s dětmi dle ustanovení § 216a, trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 220 a opuštění dítěte dle § 212 (v tomto případě trestní zákon žádné věkové vymezení neuvádí).

Pojem dítě se dále objevuje např. v Listině základních práv a svobod, v zákoně o sociální právní ochraně dětí, zákoně o přestupcích. Tyto předpisy dítětem rozumí převážně děti nezletilé. Pojem nezletilý pochází z občanského zákoníku, označuje se jím fyzická osoba do osmnácti let věku, pokud nenabyla zletilosti dříve uzavřením manželství. (zletilostí se označuje způsobilost fyzické osoby k právním úkonům, tedy vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti).

Za nutné považují také neopomenout pojem mladý dospělý, který se objevuje v kriminologii. Jedná se věkovou kategorií osob od 18 let věku, přičemž horní hranice je variabilní, nejčastěji se však uvádí věk 24 let. Přestože se původně uvažovalo o přearažení této kategorie do režimu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, nakonec zákonodárce od toho, ke škodě věci, upustil.

Pro účely této práce budu vycházet z terminologie užívané zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

Názvu prekriminalita se používá pro činnost, které se dopouštějí osoby před dosažením trestní odpovědnosti (v ČR 15 let) a která, pokud by ji spáchaly osoby starší 15 let, by byla považována za trestný čin. Horní hranice prekriminality je tedy 15 let, spodní nebyla specifikována. Většina dětských delikventů se však dostává do rozporu se zákonem okolo 12 let, přičemž první provinění začínají již mezi 5 - 6 rokem.

Podle ustanovení § 11 TZ č. 140/1961 Sb. (ve znění pozdějších změn a doplňků) osoby mladší 15 let (děti) nejsou trestně odpovědné a jejich jednání přesto, že naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu trestným činem není. Dověšením 15 roku věku je tou právní skutečností, která zakládá trestněprávní zodpovědnost, v důsledku čehož je možno osobu, která dosáhla 15 let svého věku, trestně stíhat.

Jak je patrné z uvedené tabulky č.1, věk 15 let pro vznik trestní odpovědnosti platí také ve skandinávských zemích, v SRN a v Rakousku vzniká však trestní odpovědnost ve 14 letech, ve Francii již ve 13 letech. V Anglii je minimální věk pro trestní odpovědnost deset let a ve Skotsku dokonce již 8 let věku dítěte. Plná trestní odpovědnost nastává dosažením zletilosti, ve většině evropských států dosažením 18 let věku.¹⁾

Tab. č. 1 - Počátek trestní odpovědnosti a zletilosti ve státech Evropské unie

Země	Počátek trestní odpovědnosti	Počátek zletilosti
Belgie	18	21
Dánsko	15	18
Finsko	15	18
Francie	13	18
Severní Irsko	7	18
Itálie	14	18
Nizozemí	12	18
Portugalsko	16	18
Rakousko	14	19
Řecko	13	18
Německo	14	18
Španělsko	16	18
Švédsko	15	18
Velká Británie	10	18

U kriminality mladistvých je velmi závažný problém a to recidiva (vícekrát) vyšetřovaných dětí do patnácti let věku a stíhaných mladistvých.

---

¹⁾ Zapletal J., a kol.: *Kriminologie, PA ČR, Praha 1999, s. 9*

Výrazný je i podíl vícekrát trestaných mladistvých. Stále časté jsou případy, kdy mladiství v krátké době po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody opětovně recidivují.

Kriminalita mládeže, jako součást kriminality vůbec, je negativní sociální jev charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjekty jsou mladí lidé. Trestná činnost mládeže je vážným společenským problémem a podle mého mínění je velice důležité, aby se proto jejímu snížení a omezování věnovala v budoucnu ještě větší pozornost než doposud.

Motivy, pohnutky a příčiny, které vedou mládež k takovéto činnosti, protispoločenskému chování, jsou různorodé.

Současné aspekty kriminality mládeže můžeme shrnout následovně:

- děti a mladiství pachatelé se sice dopouštějí omezeného okruhu trestné činnosti, zejména majetkové (podrobněji viz. následující kapitola), ale představují podstatnou část jejich pachatelů,
- přibývá pachatelů z řad dětí,
- útoky proti životu, zdraví, svobodě a lidské důstojnosti jsou prováděny se zvyšující se brutalitou,
- pohnutky ke spáchání trestných činů a následky s nimi spojené jsou společensky závažné,
- vysokou společenskou nebezpečnost vykazují skutky spáchané mládeží ve skupinách, ve velkých městech (průmyslových aglomeracích),
- věková hranice pachatelů z řad mládeže se stále snižuje.

1. 2 Struktura kriminality mládeže ČR

Objektivně charakterizovat strukturu trestné činnosti mládeže v dnešní době, není vzhledem k její různorodosti vůbec jednoduché. Struktura trestné činnosti mládeže doznala podstatných změn zejména ke kvalifikovaným a závažnějším formám páčání. Je spolu se samotným způsobem páčání ovlivňována vývojovými prvky osobnosti, existencí kriminogenních faktorů, schopností mladého člověka negativní jevy rozpoznat a eliminovat. Některé jevy jsou pro mladého člověka na rozdíl od dospělého nepřekonatelné, podřizuje se jim a ve spojení s vhodnými podmínkami ho vedou ke spáchání různých kriminálních deliktů.

Struktura trestné činnosti mládeže je do určité míry odlišná od trestné činnosti dospělých. Tyto odlišnosti jsou dány převážně věkem mládeže a dalšími kriminogenními faktory. Zvláštnosti způsobu páčání trestné činnosti mládeže lze charakterizovat takto:

- výběr předmětu útoku je určován rozdílným hodnotovým systémem mládeže,
- typické pro mládež je spolupachatelství, trestná činnost je páčána skupinově s nízkou úrovní organizace,
- příprava k páčání kriminálních činů bývá nedokonalá,
- chování mladistvých delikventů se vyznačuje neúměrnou brutalitou, projevující se např. zbytečnou devastací okolí a předmětů,
- pachatelé z řad mládeže bývají často pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek, které posilují odvahu i agresivitu,
- alibi si pachatelé z řad mládeže zajišťují převážně mezi svými vrstevníky, u kamarádů,

- připravovanou, ale i již spáchanou kriminální činností se často chlubí svým vrstevníkům,
- obvykle schází snaha utajovat spáchání trestného činu,
- věci získané kriminální činností skupinou mládeže se zpravidla rozdělují mezi její členy, finanční prostředky se většinou utrácejí společně,
- pachatelé z řad mládeže většinou odcizují předměty, které momentálně potřebují nebo se jim líbí a některé mnohem cennější věci nechávají bez povšimnutí,
- nad rozumovou motivací převládá motivace emoční, impulzivní pod vlivem momentální situace. ¹⁾

1. 2. 1 Majetková kriminalita

Dominantní postavení můžeme ve struktuře trestné činnosti mládeže přisuzovat majetkové trestné činnosti (především neoprávněnému užívání cizí věci a krádežím), která je podmíněna způsobem života dnešní mládeže. Koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let je patrný posun v páchaní trestné činnosti kvalifikovaným způsobem s prvky přípravy a organizovanosti.

Majetková trestná činnost páchaná mladistvými se zásadně neodlišuje od stejné trestné činnosti páchané dospělými pachateli. Jde zejména o vloupání do automobilů, restaurací, prodejen, domů, chat, garáží, kanceláří apod. V objektech jsou odcizovány různé předměty, peníze, potraviny, jízdní kola, alkohol, cigarety apod.

---

¹⁾ Konrád, Z., a kol.: *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*, Praha 1996

U dětských pachatelů se projevuje určitý pocit dobrodružství. Páchané krádeže nevyžadují žádné odborné znalosti nebo zvláštní dovednosti a vyznačují se určitou jednoduchostí, jistou nekoordinovaností, neúměrným ničením, až vandalismem na místě činu. V závislosti na věku pachatele je patrná jistá diferenciaci v předmětu zájmu, v náročnosti způsobu páchaní i ve stupni organizovanosti při páchaní těchto trestných činů. Pro tuto diferencovanost je typický přesun k páchaní kvalifikované majetkové trestné činnosti s určitými, i když nedokonalými, prvky přípravy a organizovanosti.

Majetková trestná činnost páchaná mládeží má své zvláštnosti i v motivaci pachatelů. Motivem je v první řadě snaha mít prostředky na vysněný pohodlný život bez vážných problémů. Uvědomíme-li si jaký je žebříček hodnot u takové mládeže, tak není divu, chybí-li jim prostředky na jejich naplnění, např. na udržení kontaktu s módním stylem, dopřávání si „pořádných“ mejdanů apod. Takováto skupina mládeže, jejíž věkový rozdíl se neustále snižuje, se zařazuje do kategorie osob vyznávající kult kriminality jako smysl a prostředek života. Dalším motivem je potřeba vyniknout, upozornit na sebe, získat si tak určitou prestiž v partě.

Za závažné lze považovat především vývojové tendence věkové struktury pachatelů majetkových trestných činů. Tabulka č. 2 ukazuje, jak se v průběhu sledovaných let výrazně zvýšil podíl mladší věkové kategorie ve věku 15 – 20 a 20 – 30 let. Zejména znepokojuje je v posledních letech výrazný nárůst dětské kriminality. Mládež se na majetkové trestné činnosti podílí více než čtvrtinou (v r. 1998 se podíl mládeže na pachatelích majetkové kriminality mírně snížil a činil 26,6 %), z čehož děti ve věku do 15 let tvoří ze všech vyšetřovaných pachatelů majetkové kriminality 12,4 % a mladiství ve věku 15 – 18 let

představují 14,2 %. ¹⁾

Tab. č. 2 - Věk osob stíhaných a vyšetřovaných pro majetkové trestné činy v ČR v letech 1989 – 2002²⁾

Věk/rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
0 - 15	2397	3169	4037	5751	6385	5415	6782
15 - 18	3064	4783	6958	8867	9499	9698	10059
18 -20	2449	3670	4901	6748	7619	6764	6914
20 - 24	3101	5198	7091	8276	9290	8628	9275
24 - 30	2609	4448	6613	7521	8680	7615	8040
30 - 40	2775	5031	7145	7661	8490	7405	7795
40 - 60 I	1684	2697	4076	4619	5379	4792	5341
60 avíce	158	165	233	263	299	214	242

Věk/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
0 - 15	7497	6948	6797	6582	6699	6517	3074
15 - 18	9444	7978	7754	6703	6499	6678	4703
18 -20	6882	6396	6794	5683	5263	5592	4502
20 - 24	9141	9154	9668	9269	9304	9148	7957
24 - 30 I	7809	7729	8472	8534	8861	8870	8171
30 - 40	7437	7464	8142	8040	8528	8503	7714
40 - 60	5418	5502	6646	6430	6860	6594	5506
60 a více	249	317	354	319	368	353	252

Majetková trestná činnost je také z části organizována dospělými delikventy, kteří snadněji zajistí odbyt kradeného zboží, jeho úschovu, případně demontáž. Stoupá i zapojování osob mladších 18 let do trestné činnosti specializované na krádeže na objednávku, organizované profesionálními zločinci, a najímání dětí i jejich skupin na provedení krádeží za nepatrnou odměnu nebo pod pohrůzkou násilí.

---

¹⁾ Zapletal J., a kol.: *Kriminologie, PA ČR, Praha 1999, s. 63*

²⁾ Zapletal J., a kol.: *Aktualizace statistických údajů o kriminalitě, Praha 2003, s. 47*

1. 2. 2 Násilná kriminalita

Vedle majetkové trestné činnosti je značný nárůst zaznamenán rovněž u trestných činů, jejichž charakteristickým prvkem je násilí a které jsou namířeny proti životu a zdraví osob nebo svobodě a lidské důstojnosti. Násilná kriminalita je součástí tzv. obecné kriminality. Jde o pojem kriminologický, nikoli právní, který nebývá chápán ani zdaleka jednotně. Rozdíly se projevují zejména v míře zahrnování násilí.¹⁾

Také u násilné kriminality došlo v období po roce 1989 k vzestupu. Nebezpečně se zvyšuje počet loupeží (od roku 1989 až pětinasobně), které ještě nedávno nepatřily k charakteristické trestné činnosti páchané mládeží, dále ublížení na zdraví, sexuálních deliktů a stále častěji i vražd, jak je patrné z údajů uvedených v tabulce č. 3 a grafu č. 1:

Tab. č. 3 - Dynamika vybraných zjištěných násilných trestných činů v ČR v letech 1989 - 2002²⁾

TČ/rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
§219,220	126	212	194	258	278	286	277
§ 234	789	3855	4142	3915	4109	3826	3978
§221,222	6717	8819	8760	8093	8003	7293	8007

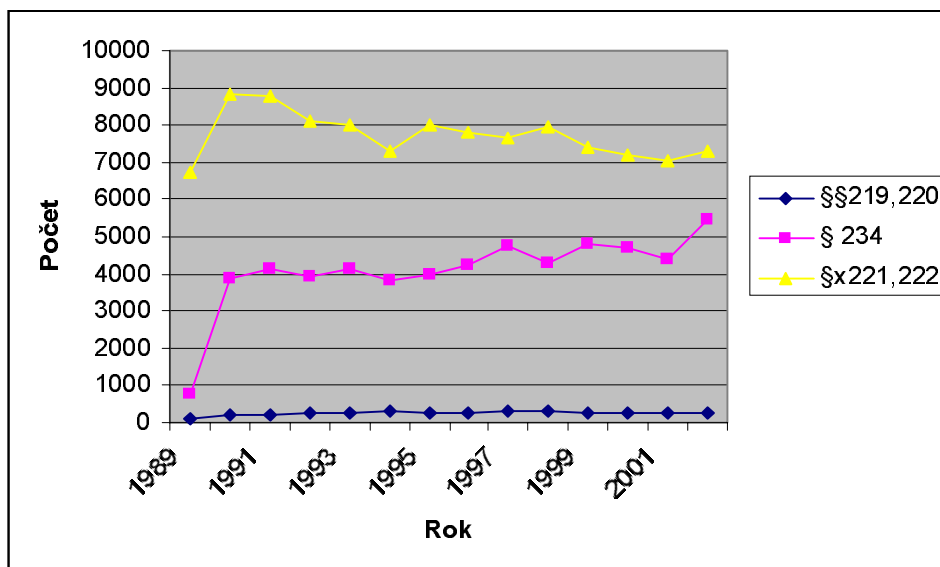
TČ/rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
§219,220	267	291	313	256	279	234	234
§ 234	4218	4751	4306	4817	4694	4372	5468
§221,222	7787	7654	7943	7390	7194	7065	7321

---

¹⁾ Zapletal J., a kol.: *Kriminologie, PA ČR, Praha 1999, s. 77*

²⁾ Zapletal J., a kol.: *Aktualizace statistických údajů o kriminalitě, Praha 2003, s. 57*

Graf č. 1 - Dynamika vybraných zjištěných násilných trestných činů v ČR v letech 1989 – 2002

Věková hranice těchto pachatelů se stále snižuje a tuto trestnou činnost stále častěji páchají i pachatelé mladší 15 let. Naproti tomu se zvyšuje brutalita i množství použití zbraní k dosažení cíle a k zastrašení poškozených.

Mezi další charakteristické znaky této trestné činnosti patří:

- vliv alkoholu,
- skupinové páčání,
- anonymita party (převážně u trestného činu rvačky),
- vyhrožování poškozenému – napadenému dalším násilím v případě oznámení skutku policii.

V poslední době jsou zaznamenávány případy bezdůvodných fyzických útoků ze strany mládeže, převážně mladistvých, na cizí osoby, přičemž způsob napadení je tak brutální, že nezřídka končí těžkou újmou na zdraví. Zde mě napadá, zda si pachatel chtěl dokázat své schopnosti prosadit se, přinutit někoho k poslušnosti, strachu, zažít dobrodružství nebo získat uznání v partě atd.

1. 2. 3 Mravnostní kriminalita

Společným rysem mravnostní kriminality je spjatost s pohlavním pudem. V rámci mravnostní kriminality lze rozlišit dvě navzájem kriminologicky odlišné podskupiny trestných činů:

1. Sexuální kriminalita – její podstatou je ukájení pohlavního pudu formami, které společnost netoleruje. Sexuální trestné činy zasahují do oblasti důstojnosti člověka, ale i do sféry zdravého vývoje mládeže. Přestože relativně malá část sexuálních trestných činů vede k závažnějšímu fyzickému poranění, nelze opomíjet dlouhodobá či dokonce trvalá psychická poškození oběti, jež se projevuje strachem, úzkostí, depresi a nezdůvěrou problémy v pozdějších intimních vztazích, někdy doživotně.¹⁾

2. Prostituce - můžeme ji vymezit jako pohlavní styk s jinou osobou za odměnu. Výskyt prostituce stoupá od její dekriminlizace v roce 1990, a to především v příhraničních oblastech s Německem a v Praze. Velmi nebezpečným jevem je, vedle prostituce mladistvých, i rozvíjející se dětská prostituce, podporovaná i zájmem zahraničních pedofilů v rámci tzv. sexuální turistiky.

Mezi oběma podskupinami mravnostních trestných činů existují četné kriminologické souvislosti.

Mravnostní kriminalita se vyznačuje vysokou latencí a její vývojový trend můžeme označit jako stagnující, neboť jde o druh kriminality, který není bezprostředně a výrazně ovlivňován probíhajícími sociálními změnami. Vývoj

---

¹⁾ Zapletal J., a kol.: *Kriminologie, PA ČR, Praha 1999, s. 87*

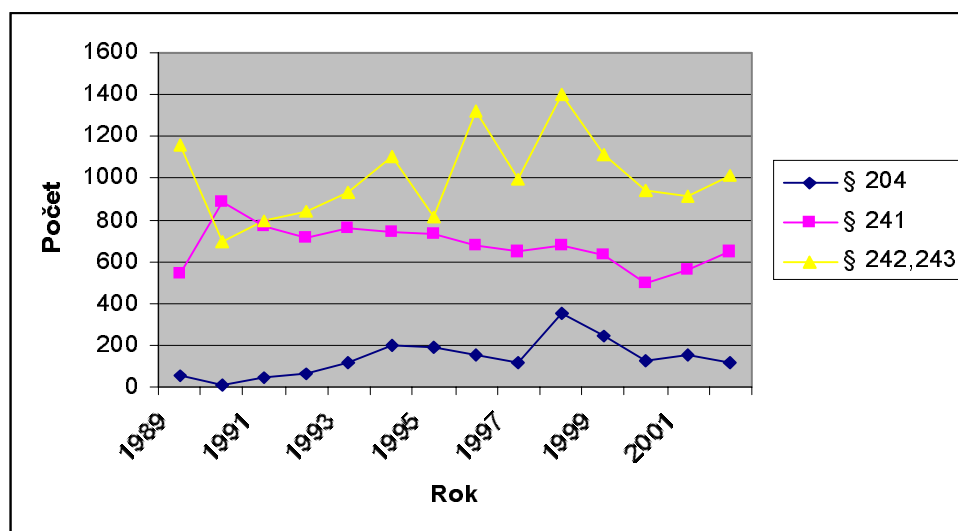
v jednotlivých letech zobrazuje následující tabulka č. 4 a graf č. 2:

Tab. č. 4 - Dynamika vybraných zjištěných mravnostních trestných činů v ČR v letech 1989 - 2002¹⁾

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
§ 204	56	9	42	65	113	203	194
§ 241	545	890	767	712	760	737	736
§ 242,243	1156	700	795	843	933	1101	817

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
§ 204	157	120	353	247	130	150	116
§ 241	678	655	675	634	500	562	653
§ 242,243	1316	992	1404	1111	940	913	1011

Graf č. 2 - Dynamika vybraných zjištěných mravnostních trestných činů v ČR v letech 1989 - 2002

Sexuálně zaměřené trestné činy jsou páčány mladistvými zejména pod vlivem alkoholu a jsou zaměřeny zejména na dívky a chlapce ve věku kolem 15 let, ale i mladší. Častým motivem je projev vzájemné citové náklonnosti mezi

¹⁾ Zapletal J., a kol.: Aktualizace statistických údajů o kriminalitě, Praha 2003, s. 63

chlapcem a dívkou, při kterém jsou stírány věkové rozdíly, zejména pokud jde o věk nižší než 15 let.¹⁾

1. 2. 4 Rasově motivovaná trestná činnost

Do popředí zájmu naší společnosti se po roce 1990 dostala rasově motivovaná trestná činnost, páchaná v převážné míře mladistvými. Motiv tvoří extrémisticky rasistický postoj, zpravidla skupiny mládeže, proti etnicky či rasově odlišné skupině obyvatel.

Pro rasově motivovanou trestnou činnost jsou typické tři základní formy páčání – verbální, grafická a násilná. Je obvyklé, že rasově motivované útoky jsou kombinací dvou nebo všech tří forem s různými specifickými znaky.

Rasově motivovaná trestná činnost je obtížně prokazatelná, protože je páchaná převážně skupinou pachatelů, ale i v davu. Je využíváno anonymity osob páčajících tuto trestnou činnost a projevují se rysy davového páčání trestné činnosti, kde jednání jedince je podřízeno psychice davu.

Zvláštností tohoto druhu trestné činnosti je v mnoha případech lhostejný postoj veřejnosti, která s extrémisty sympatizuje, někdy je dokonce podporuje, odmítá vypovídat nebo svou výpověď přizpůsobuje ve prospěch pachatelů.

---

¹⁾ Chmelík, J. *Trestná činnost mládeže a páčaná na mládeži v teorii a praxi*. 2. vyd. Praha, MV ČR 1998, s. 13

1. 3 Vývoj kriminality mládeže v ČR

Kriminalita mládeže vždy významně ovlivňovala celkový stav a dynamiku kriminality celkové. V osmdesátých letech byla kriminalita mládeže poměrně stabilní, jak v počtu spáchaných skutků (zhruba 34 000) ročně, tak v jejich zhruba 15 % podílu na celkové kriminalitě. Od počátku 90. let byl patrný nárůst kriminality dětí a mladistvých na celkové kriminalitě, ale od roku 1996 je zaznamenán mírný pokles zjištěných trestných činů spáchaných mládeží. Otázkou zůstává, do jaké míry je tento pokles ovlivněn změnou novely trestního zákona, kdy došlo ke zvýšení škody pro účely trestního řízení z 2000 Kč na 5000 Kč nebo zůstává-li tato trestná činnost neobjasněna. Nesmíme též opomenout problematiku klesající porodnosti v ČR. Závažná je skutečnost, že děti a mladiství pachatelé se sice dopouštějí jen omezeného okruhu trestných činů, ale tam představují podstatnou část jejich pachatelů.

Vysokou společenskou nebezpečnost vykazují skutky spáchané mládeží ve skupinách, věková hranice z řad dětí se snižuje. Charakteristickou skutečností je výrazný podíl vícekrát trestaných mladistvých. V osmdesátých letech činil zhruba 20% ze všech stíhaných mladistvých, v devadesátých letech tento poměr přesáhl 30%.¹⁾

Podíl mládeže stíhané a vyšetřované pro trestnou činnost na celkovém počtu pachatelů se od roku 1990 téměř neustále zvyšoval. Negativní vývoj kulminoval v obou kategoriích v roce 1996, kdy oproti roku 1989 byl počet dětských pachatelů i mladistvých pachatelů vyšší. V dalších letech začalo

---

¹⁾ Zoubková, I. *Kriminalita mládeže a její prevence*. IN *Demokracie a ústavnost*, Praha, Univerzita Karlova, 1996, s. 237-247

docházet k postupnému snižování tohoto podílu jak ze strany dětí, tak i mladistvých, přičemž ale počet dětských pachatelů se snižuje výrazně pomaleji.

Veliký nárůst delikvence mládeže od roku 1991 byl způsoben především nárůstem jejich majetkové trestné činnosti. Z analýzy skladby trestné činnosti nezletilých podle pohlaví a věku vyplývá, že u trestné činnosti dívek převažují krádeže, poškozování cizí věci, porušování domovní svobody a loupeže.

Značný podíl na celkově páchané trestné činnosti mládeže mají osoby umístěné v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. U části nezletilých i mladistvých pachatelů byl pozorován dojem beztrestnosti, o vlastním skutku tito jedinci mluví často bez zábran, k následkům, kterým je vystavena oběť, se stavějí cynicky, bez výčitek svědomí či soucitu s poškozeným.

Žádný člověk, který se narodí zdravý po stránce fyzické i psychické, není předurčen k tomu, aby se v průběhu dospívání nebo dospělosti dopouštěl kriminálního jednání. Bohužel zpracované statistické údaje o trestné činnosti páchané mládeží jsou alarmující.

Specifický je u mládeže rovněž způsob páchaní kriminálního deliktu (modus operandi) a výběr objektů napadení. Dospělý pachatel využívá zkušenosti z osobních kontaktů s lidmi, které mládež postrádá. Proto kriminální delikt, spáchaný dítětem nebo mladistvým, je do značné míry improvizací ve vzniklé situaci, která s klesajícím věkem postrádá originalitu a nápaditost. Jsem toho názoru, že mnoho dětí při páchaní kriminálního deliktu často jedná po vzoru představitelů akčních filmů. Děti a mladiství při páchaní kriminálního deliktu velice často improvizují a tím se dopouští mnohem závažnějšího trestního jednání, než zamýšleli.

2 Kriminologické aspekty kriminality mládeže

Při hledání odpovědi na otázky, proč se mládež dopouští delikventní činnosti, co ji k tomu vede, proč jí v tom není zabráněno, musíme znát kořeny (příčiny a podmínky) takového jednání. Za příčiny páčání trestné činnosti a delikvence považujeme jevy a procesy, které jsou schopny ovlivnit samotnou existenci kriminality.

2. 1 Příčiny a podmínky kriminality mládeže

Z kriminologického hlediska jsou příčiny a podmínky kriminality zdrojem informací pro definování tzv. kriminogenních faktorů, které jsou naprosto nezbytné pro stanovení základních směrů prevence kriminality mládeže.

Nedílnou součástí moderní, demokratické společnosti je i existence sociálně patologických jevů. Jsou to jevy proměnlivé, závislé na konkrétní době a místě svého výskytu. V posledních letech dochází nejen k jejich značnému kvantitativnímu nárůstu, ale i k rozšiřování nových, u nás dosud neznámých, druhů sociálně patologických jevů. Obecně můžeme říci, že příčina je realizována za určitých podmínek nebo jen v určitých podmínkách napomáhajících nebo ulehčujících spáchání kriminálního deliktu. Hodnocení podmínky pro spáchání kriminálního deliktu je výrazně ovlivněno osobou. To, co může být podmínkou pro jednoho, může u druhého působit jako překážka a naopak. Mezi příčinou a podmínkou existuje užší vztah, např. neřešená podmínka kriminality (nezajištěný objekt) se může stát příčinou a naopak.

Poznání příčin a podmínek páčání trestné činnosti mládeže a jejich vzájemné působení mají svůj význam při vyšetřování trestné činnosti, objasňování příčin vzniku činu a stanovení skutkové podstaty trestného činu.

Podle stupně poznání lze charakterizovat tři základní skupiny příčin a podmínek páčání delikventní činnosti mládeží:

- osobnostní příčiny,
- sociální příčiny,
- ostatní příčiny.

2. 2 Osobnostní příčiny

Osobnostní příčiny tvoří základní samostatnou skupinu příčin, které jedinec získává geneticky, somatickými změnami a v průběhu formování osobnosti, počínaje narozením, přes období dospívání (během kterého je náchylný k získání negativních vlastností), až k úplnému vyzrání osobnosti, nebo naopak její degradaci.

Každý jedinec si vlivem genetického působení přináší vrozené dispozice, které mohou být více či méně zdrojem příčin závadového jednání. Jde zejména o narušení psychiky jednotlivců, určitá organická onemocnění, mentální retardovanost apod. Pod vlivem těchto onemocnění je ovlivňována struktura člověka již při narození a dále prohlubována životem. V důsledku těchto genetických vlivů dochází ke snížení schopnosti rozlišování hodnot, kritického porovnávání chování a jednání, a následně pak ke kriminalitě.

Obdobně různé biologické anomálie nebo somatické změny v důsledku úrazu jej v prostředí vrstevníků vystavují posměchu, ostrakismu a ponižování, pokud není přímo na něm páchaná trestná činnost. Takové jednání může vést u těchto jedinců k pocitům nenávisti ke společnosti, lidem a k pomstychtivosti. V obou případech při zanedbání zvláštní péče o tyto jedince mohou jejich vady a nabyté vlastnosti sloužit jako příčiny kriminality.

Dospívání je pro člověka obdobím, kdy velmi citlivě vnímá reakce okolí, formuje si názory, postoje i pohledy na okolní svět. Rozvíjí se citový vztah k opačnému pohlaví, vzájemná přitažlivost, vytvářejí se přátelská pouta. Projevuje se snaha vyniknout, touha po dobrodružství a recesi. S tím souvisí i tzv. Generační protest ve formě odmítání autority dospělých, tendence žít v partách, trávit volný čas po svém, snadná ovlivnitelnost ideologickými vlivy moderního pohledu na svět. Jsem toho názoru, že formování jedince v tomto období by nemělo být procesem nahodilým, ale cíleným. Právě zde se nejvíce projevuje získaná úroveň vzdělání, mravní i etická výchova a právní vědomí. Zanedbání výchovy v tomto věku, nedostatek kulturních a společenských aktivit, ponechání výchovy napospas ulici, to vše vede k zvrácenosti hodnot a za přispění ostatních příčin k větší pravděpodobnosti neadekvátního jednání přerůstajícího až do delikvence.

2. 3 Sociální příčiny

Sociální příčiny tvoří nejširší skupinu, která ovlivňuje mladou generaci směrem k páchaní trestné činnosti. Při formování osobnosti mladého člověka i pro jeho mravní vývoj je základem rodinná výchova, která má určující význam. Proto první a nesporně rozhodující byla, je a zřejmě i zůstane příčina spočívající v negativním vlivu rodiny a v neplnění rodičovských povinností.

Normální rodinné prostředí tvoří základ psychiky vyrovnané osobnosti. Rodina sehrává roli citlivého zprostředkovatele při získávání vzorů a norem chování, vztahu k práci, vztahu k veřejným problémům, vystupování v životě politickém, ekonomickém, kulturním apod. Nikdo a nic nemůže plnit tuto úlohu rodiny lépe než ona sama.

Rodinná výchova je základem a má určující význam při formování osobnosti mladého člověka a je rozhodující i pro jeho mravní vývoj. Mladý člověk si má z rodinné výchovy odnášet do života především správný vztah a úctu k základním principům a hodnotám společnosti. Neplní-li rodinná výchova takovou funkci, jsou již tím dány větší předpoklady pro vznik kriminogenního prostředí. Výskyt kriminality je vyšší u mládeže z rozvrácených rodin. Tak je tomu i u rodin, kde dítě (mladistvý) postrádá citový vztah a zájem o jeho život, jeho problémy, i když po materiální stránce nestrádá.

Za základní kriminogenní faktory v rodině proto můžeme označit tyto:

- rozvrácená rodina,
- závislost rodičů na alkoholu nebo jiných drogách,
- kriminalita členů rodiny, nepřiměřená výchova dítěte a mladistvého (tvrdost x shovívavost),
- lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, k prospěchu, ke způsobu trávení volného času apod.,
- pobyt dítěte v dětském domově,
- preferování podnikatelských a jiných aktivit a angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dětí.¹⁾

---

¹⁾ Chmelík J.: *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*, Policie ČR, Praha 1998, s.9

Významným způsobem zasahují do výchovy také škola a předškolní zařízení. V nich se dítě často, většinou poprvé v životě, setkává s působením norem a hodnot platných v okolním sociálním světě. Dochází zde ke konfrontaci dosavadních poznatků z rodinného prostředí s normami a hodnotami, které jsou mu prezentovány nejen pedagogy, ale i spolužáky.

Ve školním prostředí často dochází k trvalému zařazení jedince do určité kategorie žáků s negativními charakteristikami. Takové zařazení má za následek prohloubení problému mladého člověka, vytvoření bariéry mezi žákem a učitelem a v konečném důsledku vyřazení pozitivního působení školy.

Dále pro některé žáky neradostně a frustrujícím dojmem působí prostředí školy, jakož často existující distance mezi žákem a spolužáky, jakož i subjektivní a objektivní problémy se zvládnutím učiva mohou vést mladého jedince k záškoláctví, někdy dokonce i vědomě omlouvaného rodiči, které se výrazně váže k nastoupení delikventní dráhy. Zvláště závažným signálem je v tomto ohledu záškoláctví trvající delší dobu, spojené navíc s útekem z domova. Škola v některých případech může působit jako katalyzátor kriminogenních faktorů rodiny. Vztah dítěte (mladistvého) ke škole je do značné míry ovlivňován osobností učitele a celkovou organizací školní výuky. Za základní kriminogenní faktory ve školské výchově lze označit především tyto:

- nepravidelná školní docházka,
- špatný prospěch,
- nevhodné chování žáků k učitelům, učitelů k žákům,
- arogantní přístup učitele k žákům,
- špatná spolupráce rodičů se školou,
- nedostatečná kontrolní a pedagogická činnost školy.¹⁾

---

¹⁾ Chmelík J.: *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži, Policie ČR, s. 10*

Nejčastěji se ovšem delikventi z řad mládeže pohybují mezi vrstevníky s asociálními charakteristikami. Obecně totiž platí, že tam, kde rodina selhává při vhodném uspokojování diferencovaných potřeb (podle věku a povahy) mladého člověka, nastupuje vliv party.

Parta podporuje přirozenou touhu jedince vyniknout, stát se zajímavým, upoutat pozornost a odlišit se od svého okolí. Trestná činnost páchaná v delikventní skupině mnohonásobňuje možnosti jedince, odpovědnost za činy se přesouvá na vůdce či organizátora, zábrany vůči sociálně patologickým činnostem se rozplývají, jsou realizovány impulsivní nápady atd.

V partě je obvykle potlačen vlastní názor, který je nahrazen autoritativním názorem vůdce party. V těchto případech mladí lidé prosazují názor vůdce aniž by se zabývali obsahem a dopadem tohoto názoru a konáním pod vlivem tohoto názoru. Za určující kriminogenní faktory můžeme označit tyto:

- silná vůdčí osobnost party,
- anonymita party,
- agresivnost party při prosazování své ideologie,
- sugestivní přebírání názoru, postoje party a zejména vedoucího party za vlastní.

Typickými představiteli kriminogenních seskupení mladých jsou různá hnutí, která označujeme jako extremistická, např. anarchisté.

V příčinné souvislosti s působením různých part je využití volného času. Neovládnutelný volný čas se stává nebezpečným inspirátorem delikventní činnosti v partě i mimo ni. Jednoznačně se ukazuje, že ve volném čase se životní dráha

mladého člověka výrazně dotváří. V této době se totiž projevují touhy a potřeby, které ho ovlivňují.

Výsledky kriminogenních výzkumů ukazují na více volného času u delikventní mládeže než u jejich nedelikventních vrstevníků. Delikventní mládež preferuje aktivity související s požíváním alkoholických nápojů, jiných návykových látek a možností promiskuitních vztahů. Je pro ně příznačné bezcílné chození po ulicích, vysedávání v hospodách, klubech, u hracích automatů apod.

Mezi příčiny kriminality patří i takové, jež sice nepatří mezi primární, ale na chování a jednání jedince mají rovněž významný podíl. Jde o vliv sdělovacích prostředků: tisku, rozhlasu, filmu a zřejmě nejvlivnějšího prostředku současné doby - televize. Dále se jedná o alkoholovou a nealkoholovou toxikomani, sexuální nevázanost, hrací automaty, úroveň právního vědomí atd.

2. 4 Ostatní příčiny

Mezi ostatní příčiny páchaní trestné činnosti ze strany mladých pachatelů lze zahrnout takové situace, které sice kriminalitu nevytvářejí, ale vytvářejí podmínky pro její páchaní.¹⁾ Je možno poukázat například na úroveň zabezpečení objektů proti vloupání.

Dalším prvkem je časové a prostorové rozložení páchaní trestné činnosti. Časové rozložení poukazuje na skutečnost, že příznivější podmínky pro trestnou činnost mládeže, například vykrádání automobilů, budou v době po setmění.

---

¹⁾ Želásko, P. *Mládež a kriminalita. Kriminologický sborník. Praha: MV ČR, 1994, č. 11, s.470*

Prostorové rozložení kriminality mládeže nám poukazuje na skutečnost, že jsou více postižena místa s větší anonymitou (velkoměsta, sídliště, průmyslová centra). Většina delikventní mládeže páchá kriminalitu v místě svého bydliště nebo v jeho blízkém okolí.

Sociálně patologickým jevům mládeže bylo a je věnováno mnoho pozornosti ze strany laické i odborné veřejnosti. přesto mezi mládeží roste brutalita, závislost na drogách, extremismus.

V kontextu toho, co bylo řečeno, se nelze divit, že dítě, které prožívá svůj neradostný život jak v rodině, tak i ve škole, často hledá útočiště mezi obdobně postiženými vrstevníky. Potřeba sdružovat se je totiž přirozenou vlastností člověka a výsledek socializace jedince nastupující generace je tedy do značné míry závislý na kvalitě skupin vrstevníků kolem něj, respektive na tom, jaký k němu zaujímají postoj.

Domnívám se, že převažující vliv je však shledáván zejména v nevhodné rodinné atmosféře, v níž je zřetelný určitý nezájem jak o osobnost mladého jedince, tak o výsledky jeho školní činnosti. Z toho se odvíjí mělkost citových vazeb, určitá emocionální labilita, náhodný výběr kamarádů s možnou snahou uplatnit se v asociálních partách. Mezi příčiny rozšíření sociálně patologických jevů řadíme nejen negativní změny v rodině, ale rovněž i liberalizaci přístupu společnosti k drogám, prostituci, žebrání, potulce, příživnictví, hráčství, různým sektám, k pornografii, ale i sexu, nelegálnímu vydělávání peněz atd. Dokonce i pozitivní jevy, jako zjednodušený styk s cizinou, vyšší nabídka na utrácení vlastních i cizích peněz, vliv médií napomáhají rozšiřování sociálně patologických jevů u mládeže.¹⁾

---

¹⁾ Marešová, A. *sociálně patologické jevy u mládeže a návrh na opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997

3 Prevence kriminality dětí a mládeže

Od počátku šedesátých let se u nás i ve světě projevovaly výrazné snahy mládeže po emancipaci. To mělo za následek postupné oslabování dosavadního autoritativního charakteru výchovy dětí a mládeže. Společenské postavení mládeže se stále více přibližovalo postavení dospělých. Z toho vyplývá ale i větší společenská odpovědnost mladých lidí za svá jednání a skutky.

Přes tyto objektivní skutečnosti naše i zahraniční kriminologie v posledních desetiletích dospěla k poznatku, že represivní opatření uplatňovaná proti mladým delikventům nemají předpokládaný účinek. Sama represe často naopak prohlubuje antisociální zaměření mladých lidí, zvláště jsou-li represivní zákroky spojeny s odnětím svobody. Na základě preventivní strategie se do popředí dostávají rozmanitá preventivní doporučení a postupy k omezování kriminality mládeže.

3. 1 Prevence kriminality mládeže v ČR

Prevenci můžeme definovat jako soustavu státních a společenských opatření, která odstraňuje příčiny a podmínky zločinnosti anebo oslabuje jejich působení a tím zabezpečuje snížení a v perspektivě konečné odstranění zločinnosti.

V širším smyslu chápeme prevenci jako komplexní a ucelený proces omezování negativních protispolečenských jevů a odstraňování příčin a podmínek těchto jevů. Je namířená na protispolečenskou činnost jako na hromadný jev, ale

i na její individuální projevy.

V užším smyslu znamená prevence proces omezování samotné kriminality, jejích jednotlivých projevů, příčin a podmínek především specifickými prostředky, které používají orgány činné v trestním řízení. Do těchto prostředků zahrnujeme i trestní represí.

Prevence kriminality představuje pokus eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započítáním nebo před jejím potlačováním. Do prevence kriminality tak náleží k snižování jejích výskytu cestou zamezení páčání nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů (kriminogenních faktorů). Patří sem opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů.

V rámci prevence se můžeme setkat s celou řadou preventivních aktivit, které můžeme rozdělit z různých hledisek. Jako základní dělení můžeme uvést přímé aktivity - bezprostředně proti kriminalitě a nepřímé aktivity - celkové zkvalitnění životních podmínek, omezení kriminality je sekundární efekt.

V současné kriminologii je rozšířené dělení z obsahového hlediska na sociální, situační a prevenci viktimnosti.¹⁾

Sociální prevence - působí zejména na děti a mladé lidi. Je tedy především prevencí kriminality mládeže a je zaměřena na sociální faktory kriminality.

Situační prevence je zaměřena na kriminogenní situace, vychází ze

---

¹⁾ Zapletal J., a kol. *Prevence kriminality*. Praha: PAČR, 2005, s. 9, 10

zjištění, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Předností situační prevence patří i relativně nízké nároky na personální a materiální zabezpečení, rychlá realizovatelnost a snazší měřitelnost účinnosti.

Prevence viktimmnosti jsou mimo jiné modely lidského chování, jimž se potenciální oběť může vyhnout poškození trestným činem. Cílem prevence viktimmnosti je, aby se člověk nestal obětí trestného činu. V praxi se jedná o skupinové a individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství, trénink v obranných strategiích a propagaci technických možností ochrany před trestnou činností.

Prevence sociální, situační a viktimmnosti působí na různých úrovních a dle okruhu adresátů můžeme uvést další dělení na:

- Primární prevence - je orientována na celou mladou populaci.
- Sekundární prevence - týká se především mládeže a často zasahuje do sféry volného času.
- Terciální prevence - se orientuje na jedince a na skupiny mládeže, kteří se již v minulosti dopustili trestné činnosti a na osoby, které se již v minulosti staly oběťmi trestných činů. Uskutečňuje se pohružkou tresty, ukládáním a výkonem trestů a ochranných opatření a prostřednictvím postpenitenciární péče.

Prevence by neměla být zaměřena pouze na identifikaci rizikových dětí před tím, než začnou páchat trestnou činnost, ale na změny struktur ve společnosti, které mohou mít na socializaci negativní vliv. Sféra rodiny, školy, práce a zaměstnání a volného času jsou klíčové oblasti rozvíjení preventivních aktivit. Jde tedy o široký okruh aktivit, náročných na materiální a personální zabezpečení. Vyhodnotit výslednost programů a jejich přímý vliv na kriminalitu je nesnadné.

V historii prevence kriminality v zemích s demokratickými tradicemi lze shledat určité vývojové trendy, které mohou v některých směrech předznamenat i další vývoj prevence kriminality a jejího pojmání v České republice . Lze rozlišit tři vývojové fáze:

- Idealismus šedesátých let - především opatření ke zlepšení životních podmínek rizikových skupin, přesvědčení, že prostřednictvím prevence lze odstranit kořeny kriminality.
- Poradenství a informování veřejnosti a jednotlivých občanů policií v sedmdesátých letech - idea sebeochrany potenciální oběti, rostoucí sociální sužby- kriminalita jako důsledek sociálního zanedbání.
- Nadresortní přístupy k prevenci v osmdesátých letech - všechny instituce mající vliv na podmínky vzniku kriminality, neformální kontroly občany, zapojení do prevence kriminality sousedů a obyvatele čtvrti.

Po získání všech dostupných informací a seznámení se s problematikou kriminality dětí a mládeže souhlasím s tím, že dobrou a účinnou preventivní práci je třeba založit na dobré sociální politice.

3. 2 Systémy prevence kriminality v ČR

Česká republika se vlastně s teorií a praxí prevence kriminality, tak jak je uplatňována v západních demokraciích, seznamuje teprve několik let. Významnou roli při zpřístupňování těchto progresivních přístupů a jejich prosazování sehrál Institut pro kriminologii a sociální prevenci, působící v resortu Ministerstva spravedlnosti.

Zásadní význam pro konstituování prevence kriminality v ČR má tzv. Programové prohlášení vlády ČR (ze dne 26. 6. 1996), v němž se konstatuje, že: vláda zaměří na prevenci kriminality zvýšenou pozornost. Prioritou budou zejména větší města a ohrožené skupiny dětí a mládeže. Vláda bude usilovat o zvýšení důvěry občanů k Policii ČR, především důrazem na konkrétní chování policistů k občanům, na profesionalitu, důslednost a rychlost plnění úkolů policie.¹⁾

Systém prevence v ČR se konstituuje na základě dílčích kroků, které vláda přijímá formou svých usnesení. Současný stav systému kriminality v ČR můžeme zobecnit na základě jeho základních cílů a zásad. Mezi tyto zásady a cíle např. patří:

- preventivní aktivity vycházejí z výsledků kriminologických výzkumů a bezpečnostních analýz na místní a celostátní úrovni,
- těžiště preventivních aktivit se přenáší na místní úroveň,
- administrativní zásahy z centra se minimalizují, tzn. centrální orgány poskytují místním pouze metodické vedení, informace a částečně ekonomickou podporu,
- centrální a místní orgány jsou na stejné výši,
- důraz je kladen na odbornou připravenost realizátorů programů,
- zvyšuje se význam situační prevence - vytváření bariér znesnadňujících páčání trestné činnosti,
- při vytváření i realizaci programů na místní úrovni úzce spolupracuje policie ČR,
- úspěšnost preventivních programů je podmíněna veřejnou podporou a informovaností aj.

---

¹⁾ Zapletal J. a kol. *Prevence kriminality. Praha:PAČR, 2005, s. 44*

Cílem prevence kriminality v ČR je zejména snižování míry a závažnosti trestné činnosti na jedné straně a zvyšování pocitu bezpečnosti občanů na straně druhé. Prostředkem ke splnění těchto cílů je začleňování prevence kriminality do generelu rozvoje obcí a spolupráce mezi orgány státní správy, samosprávy, Policii ČR, občany a nevládními organizacemi.

Odpovědnost za rozšíření preventivního systému prevence kriminality má v ČR (od r.1994) meziposortní orgán **Republikový výbor pro prevenci kriminality**.

Cílem vládního návrhu je zefektivnění a zlepšení systému péče o delikventní mládež. Na jeho zpracování se podíleli zástupci resortů v jejichž působnosti je péče o delikventní mládež, tedy Ministerstva vnitra, spravedlnosti, práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, obrany, financí, dále Nejvyššího státního zastupitelství aj., kteří společně zformovali soubor konkrétních opatření, pro své resorty.

Republikový výbor pro prevenci především zodpovídá za:

- vytváření koncepce preventivní politiky na meziresortní úrovni a její konkretizaci na úrovni místní,
- vytváření systému finanční podpory preventivním aktivitám ze státního rozpočtu,
- meziposortní spolupráci v oblasti prevence kriminality,
- zajišťuje uskutečňování mezinárodních kontaktů aj.¹⁾

---

¹⁾ Zapletal J. a kol. *Prevence kriminality*. Praha:PAČR, 2005, s.47

Činnost Republikového výboru zajišťuje Ministerstvo vnitra - odbor prevence kriminality.

System péče o delikventní mládež již sice postupně zaznamenává pozitivní změny, přesto však v mnoha ohledech stále selhává.

Praxe ukazuje, že v současné době je až třetina trestně stíhaných mladistvých bez pracovního poměru. Proto se program sociální prevence chce zaměřovat také na zprostředkování péče nezaměstnané mládeži.

Bohaté zahraniční zkušenosti ukazují, že základní požadavek prevence kriminality mládeže, spočívající v minimalizaci vzniku delikventní kariéry, je realizovatelný pomocí nejrůznějších preventivních programů. Preventivní programy jsou zaměřovány na nejrůznější pomoc a osvětu v rodinách a ve školách. Řada technických i administrativních opatření z nich vycházejících se realizuje již i u nás. Výrazný akcent je v posledních letech ve světě položen na prevenci kriminality mládeže v rámci společenství, tj, na místní úrovni. V praxi to vede k provádění řady preventivních opatření ve školách, prodejních centrech, sídlištích, sportovních klubech a klubech mládeže a ve veřejných dopravních systémech. Tento přístup je však náročný na komplexní a koordinovanou spolupráci policie, škol, sociálních a dalších institucí.

4 Přístupy k řešení kriminality dětí a mládeže

Ještě donedávna byl u nás v procesu trestní spravedlnosti kladen důraz především na represii a potrestání pachatele, přičemž se Česká republika potýká s problémem vysoké míry uvěznění, recidivy a nízké efektivity systému trestní justice. Reagovat na potřebu resocializace pachatele a obnovy trestným činem narušených vztahů, včetně odškodnění a satisfakce poškozeného, se současnému systému trestní justice daří jen omezeně. Z těchto důvodů u nás probíhají rozsáhlé legislativní změny zaměřené na „přejítí“ od represivního pojetí trestní justice k souhrnnému systému, který zohledňuje vyvážené zájmy všech subjektů dotčených trestnou činností. K tomu by měl, v oblasti týkající se mládeže, značnou měrou přispět připravovaný návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

4.1 Trestní soudnictví nad mládeží

Společenské a ekonomické změny které nastaly po roce 1989 se staly podnětem pro rekonstrukci právního řádu. Jednotlivé oblasti pozitivního práva s rozdílnou intenzitou reflektovaly na spontánně se měnící sociální realitu. Jednou z dosud neupravených oblastí trestního práva, která je mimořádně důležitá, je úprava způsobu reakce na kriminalitu mládeže. Byly vytvořeny dva zcela odlišné přístupy k tomu, jak tuto situaci řešit:

- První přístup souvisí s celkovým zpřísněním trestní politiky, kdy se prosazuje názor, že kriminalitu mládeže je potřeba řešit snížením věkové hranice trestní odpovědnosti a důsledně uplatňovat trestní sankce.

- Druhý přístup upřednostňuje trestní politiku se zachováním současné hranice trestní odpovědnosti a prosazuje snahu vytvořit v sociálním okolí mladistvého delikventa takové podmínky, aby se v budoucnu nedopouštěl trestné činnosti.

V připravovaných legislativních změnách v oblasti trestního práva mládeže, došlo v konečné fázi k prosazení druhého názorového přístupu, kde je zdůrazněn význam odpovědnosti v obecném smyslu slova. Z tohoto postoje vychází návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen Zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Až novely trestního zákona a trestního řádu v 90. letech 20. století přinesly dlouho očekávané změny v dosavadním pojetí trestního řízení. Do českého trestního systému byly zavedeny nové instituty podmíněného zastavení trestního stíhání

(§ 307 - 308 tr. ř.) a narovnání (§ 309 - 314 tr. ř.). Za účelem zefektivnění trestního řízení byla usnesením vlády od 1.1.1996 zřízena probační služba, která působila

u okresních a krajských soudů. V roce 1997 byla přijata novela trestního zákona, která zavedla prvky probace do českého trestního zákonodárství prostřednictvím ustanovení o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem dle § 26 tr. zák. a podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem dle § 60a a § 60b tr. zák. I přes tuto novou úpravu se i nadále vedla v odborné veřejnosti debata o nedostatečnosti právní úpravy ve vztahu k mladistvým pachatelům. Úsilí odborníků vyvrcholilo v roce 2004 přijetím speciálního zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti 1. 1. 2004.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (Zákon č. 218/2003 Sb., dále jen ZSVM) má komplexní charakter, obsahuje jak zásady upravující podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně a opatření za takové protiprávní činy, tak i normy práva procesního upravující postup a rozhodování ve věcech mládeže, ale obsahuje i ustanovení o výkonu rozhodnutí. Smyslem nové právní úpravy v samostatném zákoně je, dle důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona, komplexně upravit hmotněprávní i procesněprávní aspekty trestání mládeže, nově konstituovat systém specializovaných soudů mládeže a zřetelně a přehledně vymezit ucelenou škálu možných reakcí státu a společnosti na delikventní jednání mládeže.

Zákon upravuje zejména podmínky, postup a rozhodování ve věcech protiprávních činů děti mladších než 15 let, kde pracuje s kategorií činů jinak trestných, a ve věcech protiprávních činů mladistvých, kde používá pojmu provinění. Z výše uvedeného je patrné, že nově přijatý zákon se částečně vrací k tomu, co bylo zavedeno zákonem č. 48/1931 Sb.

Před přijetím tohoto zákona se vedla odborná diskuse s ohledem na nárůst kriminality páchané dětmi do 15 let, zda snížit hranici trestní odpovědnosti na 14 let. Důvodová zpráva k zákonu uvádí, že namísto snižování věkové hranice trestní odpovědnosti lépe poslouží celková reforma trestního soudnictví ve věcech mládeže, která umožní využití některých specifických výchovných a ochranných opatření stanovených zákonem o trestním soudnictví nad mládeží i vůči kategorii trestně neodpovědných dětí, které se dopustily činu jinak trestného.

ZSVM po vzoru zákona č. 48/1931 Sb. přichází s tzv. *podmíněnou trestní odpovědností mladistvého*, což znamená, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Rozumová a mravní vyspělost má dvě složky, které se vzájemně

ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého do značné míry celek. Obecně je složka rozumového vývoje charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení. Za mravní vývoj osobnosti mladistvého se pak považuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality. V závislosti na biologickém a psychickém zrání osobnosti mladistvého získává rozumová a mravní vyspělost mladistvého trvalejší ráz.¹⁾

Význam základních zásad řízení ve věcech mládeže je stejný jako u základních zásad trestního řízení obsažených v trestním řádu. Mají obecnou platnost, jsou základem, na kterém je založena organizace trestního řízení a úprava činnosti jeho orgánů, mají zásadní interpretační a aplikační dopad. ZSVM rozlišuje v ustanovení §3 tyto speciální zásady trestního řízení ve věcech mládeže:

- zásada zvláštního přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých,
- zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy,
- zásada ochrany soukromí mladistvého,
- zásada rychlosti řízení a zásada uspokojení zájmů poškozeného.

ZSVM rozlišuje tři druhy opatření, která lze mladistvému uložit:

1) Výchovná opatření nemají mít žádný represivní účel, případná újma, by měla působit výhradně výchovným způsobem. Uložením tohoto druhu trestního či

---

¹⁾ Šámal, P. *K podmíněné a relativní odpovědnosti mladistvého. Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 51

ochranného opatření nebo soud může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého rozhodnout, že bude uloženo jen výchovné opatření. Lze je uložit opatření je tedy možné posílit výchovný účinek současně uloženého pouze se souhlasem mladistvého. Mezi výchovná opatření zahrnujeme:

- *dohled probačního úředníka* – umožňuje uložit dohled samostatně, bez vázanosti na trestní opatření (dále viz. podkapitola 4.2)
- *probační program* - zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program aj.
- *výchovné povinnosti* – povinnost bydlet s rodičem nebo jiným dospělým, povinnost zaplatit peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, povinnost nahradit dle svých sil škodu způsobenou proviněním, povinnost podrobit se léčení závislosti na návykových látkách aj.,
- *výchovná omezení* - možnost přikázat mladistvému, aby se nestýkal s určitými osobami, aby nepřechovával předměty, které by mohly sloužit k páchání dalších provinění, nebo aby neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi své bydliště nebo bezdůvodně své zaměstnání.
- *napomenutí s výstrahou* - soud příp. státní zástupce mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu dle zákona hrozí v případě opětovného spáchání provinění.

2) Ochranná opatření byla v podstatě převzata z původní úpravy.

3) Trestní opatření jsou nejpřísnějším prvkem v systému sankcí ukládaných mladistvým. Zákon nově ustanovil možnost peněžitého opatření s podmíněným odkladem jeho výkonu.

Účelem těchto opatření je, dle ustanovení § 9 ZSVM, především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.

Z výše uvedeného je patrný výrazný pokrok v trestní politice vůči mladistvým. Lze říci, že orgány rozhodující o mladistvých pachatelích mají v současné době již širokou paletu možností, jak ovlivnit jejich další vývoj. Je tedy otázkou času, zda a jakým způsobem budou tyto zákonem stanovené možnosti využívány.

4. 2 Probační a mediační služba v ČR

Po roce 1989 se stále častěji projevovaly tendence směřující k reformě trestního práva, k rozšíření škály sankcí nespojených s trestem odnětí svobody a k posílení prvků psychosociálního zacházení s pachateli trestných činů. Prostřednictvím novel trestního zákona a trestního řádu byla přijata řada alternativních sankcí a odklonů od klasického trestního řízení. Do popředí zájmu se dostalo též postavení poškozeného. V důsledku těchto změn byla od 1. 1. 1996 zřízena místa probačních úředníků na většině okresních a některých krajských soudech. Tito úředníci se zaměřovali především na zajištění administrativně technického výkonu trestu obecně prospěšných prací, a na formální kontrolu chování pachatelů v rámci trestů spojených s uložením zkušební doby s dohledem nebo přiměřenými povinnostmi. Na základě praktických zkušeností vznikla potřeba legislativně upravit organizační i personální strukturu výkonu probační a mediační činnosti, a tak byl v roce 2000 přijat Zákon č. 257 o Probační a mediační službě.

4. 2. 1 Poslání a činnost PMS

Posláním probační a mediační služby (dále jen „PMS“) je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin.

Působení PMS má za cíl integraci obviněného do společnosti bez dalšího porušování zákonů, participaci poškozeného v procesu odškodnění a obnovení jeho pocitu bezpečí a důvěry v právní systém a ochranu společnosti prostřednictvím prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.

Od počátku své existence věnovala Probační a mediační služba zvláštní péči mladistvým pachatelům a pachatelům ve věku blízkém věku mladistvých. Činnost PMS s mladistvými pachateli má svá specifika a na probační úředníky klade zvláštní požadavky, které vyplývají z metod práce a přístupů k této cílové skupině, a také z potřeby spolupráce s dalšími subjekty, které se na řešení problematiky mládeže podílejí.

Probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů (Zákon o PMS, § 2 odst. 1).

Mediace je mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu, které vykonává v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného (Zákon o PMS, § 2 odst. 2).

Činnosti PMS probíhají v jednotlivých fázích trestního řízení, zpravidla začínají až zahájením trestního stíhání a končí postupem po právní moci rozhodnutí a jeho výkonem. Z hlediska dobrovolnosti zapojení obviněného do kontaktu s PMS a charakteru poskytovaných služeb hraje důležitou roli skutečnost, zda již bylo soudem či státním zástupcem ve věci rozhodnuto. PMS dostává podnět k zahájení činnosti v konkrétním případě především od soudu, a to jak v přípravném, tak i ve vykonávacím řízení. Je žádoucí, aby v přípravném řízení pokračoval rostoucí trend zahájení činnosti PMS z podnětu policejních orgánů a státního zastupitelství.

Mediace ve stadiu před rozhodnutím může mít podobu přímého nebo nepřímého mediačního jednání:

- Přímá mediace spočívá v osobním setkání poškozeného a obviněného za účasti pracovníka PMS v roli mediátora. Úkolem mediátora je usnadnit klientům vzájemnou komunikaci, pomáhat při vyjasňování právních informací, sporných otázek a podporovat v aktivním hledání vzájemně prospěšného řešení daného případu.
- O nepřímou mediaci se jedná v případě, kdy k vzájemnému kontaktu osoby poškozeného a obviněného nedojde a k řešení následků trestné činnosti dochází prostřednictvím individuálních schůzek s mediátorem.

O výsledku přímé či nepřímé mediaci je informován státní zástupce a soudce, který tuto informaci využije při rozhodování ve věci. Mediaci se nejčastěji týká odklonů v trestním řízení, tj. podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, ale může být využita i při řešení otázky náhrady škody.

V roce 1997 byly s účinností od 1. 1. 1998 do trestního zákona zavedeny dva nové instituty, a to podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem, čímž došlo k zavedení prvků probace do českého trestního zákonodárství. Dle trestního zákona se dohledem rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem PMS, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. V § 26b tr. zákona jsou stanoveny povinnosti, které je pachatel povinen při uložení dohledu vykonat. Činnost úředníka PMS v rámci výkonu dohledu je významnou probační aktivitou, která spočívá v individuálním vedení klienta v průběhu zkušební doby, pozitivním ovlivňováním jeho chování a kontrolou soudem uložených podmínek dohledu. Je žádoucí, aby probační úředník navázal kontakt s klientem již v předrozsudkové fázi trestního řízení, protože se tak může rychleji formovat vztah důvěry a úředník může vycházet z informací, které získal v této době. Při formování vztahu je nutné překonat překážku spočívající v samotném faktu, že dohled v sobě spojuje jak pomocnou, tak i kontrolní složku.

Další činností je výkon dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem. Při nahrazení vazby dohledem by měl být kontakt probačního úředníka s obviněným častější než při výkonu dohledu nad odsouzeným například k podmíněnému odsouzení s dohledem, a to především v případech nahrazení vazby útekové. Zvýšená intenzita by se neměla týkat jen kontrolní stránky dohledu, ale též stránky pomoci obviněnému např. při hledání zaměstnání, vyhledávání programu pro léčbu drogové či jiné závislosti atd. Je však patrné, že činnost PMS je zaměřena

především na kontrolu výkonu trestu obecně prospěšných prací. Myslím si, že v rámci náplně poslání PMS by bylo účinnější, kdyby se PMS zaměřovala více na ostatní druhy činností, u kterých mohou probační úředníci lépe využít své znalosti a schopnosti. K tomu je ovšem zapotřebí, aby soudy při svém rozhodování zvažily účinnost toho konkrétního trestu.

Specifickou oblastí činnosti PMS je tzv. parole, což je výkon dohledu nad pachatelem podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody. Tato specifčnost je dána cílovou skupinou klientů, kteří mají za sebou zkušenost s vězeňským zařízením a po určité době pobytu v něm začínají, při nedostatku pozitivních sociálních kontaktů a zázemí, znovu žít na svobodě.

4. 2. 2 Zvláštnosti činnosti PMS zaměřené na mladistvé pachatele

V rámci řízení vedeného proti mladistvým, kteří se dopustili provinění, je činnost PMS zaměřena na možnost zprostředkování mediace a na činnosti směřující k urovnání konfliktu vzniklého v souvislosti s trestným činem. K jejím úkolům patří vypracování probační zprávy před rozhodnutím, příprava podkladů pro rozhodnutí státního zástupce a soudce pro možnou aplikaci odklonu nebo uložení některého z výchovných, ochranných či trestních opatření. Tuto činnost vykonává PMS i v případech, kdy se závažného činu jinak trestného dopustí osoba mladší 15 let.

PMS rovněž zajišťuje výkon uložených ochranných, výchovných a trestních opatření a výkon dohledu v souvislosti s propuštěním mladistvého z vazby, z výkonu trestu odnětí svobody a v souvislosti s rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání, podmíněném upuštění od uložení trestního opatření a podmíněném umístění mimo výchovné zařízení. PMS

zpracovává návrhy na změnu nebo zrušení výchovných opatření, na upuštění od výkonu ochranné výchovy, na propuštění nebo prodloužení ochranné výchovy a na změnu ochranné výchovy v ústavní výchovu a naopak.

Vzhledem k specifickému charakteru trestního stíhání mladistvých je nutná součinnost PMS s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., přičemž soustavu OSPOD tvoří Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, MPSV, kraje, krajské úřady, obce, obecní úřady a fyzické a právnické osoby na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany.

Účast mladistvého v probačním či obdobném programu musí být vždy předjednána přímo s mladistvým, který musí být seznámen s jeho programem a musí projevit souhlas s účastí v takovém programu. Při zařazení mladistvého do programu je mezi poskytovatelem programu a klientem uzavřen kontrakt včetně vymezení základních pravidel jeho účasti v programu. Myslím si, že je žádoucí, aby se republikový průměr vstupu PMS do případů mladistvých stále zvyšoval.

4. 3 Struktura ústavů pro mladistvé v ČR

S účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže se nabízí otázka, zda by měl být ukládán probační program mladistvým delikventům, kterým již dříve byla uložena ochranná výchova, kterou vykonávají ve výchovných ústavech. Činnost výchovných ústavů by, dle mého názoru, měla splňovat všechny požadavky, které jsou kladeny na samotný probační program. Mezi výchovné ústavy v ČR patří:

- Výchovný ústav pro mládež - pečuje o obtížně vychovatelnou mládež, která ukončila povinnou školní docházku v základní nebo ve zvláštní škole. V péči ústavu zůstávají jedinci do osmnácti, popř. do devatenácti let, byla-li jim ochranná nebo ústavní výchova prodloužena soudem.
- Výchovný ústav pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí - Do tohoto výchovného zařízení se umísťuje mládež obtížně vychovatelná s nařízenou ústavní, nebo uloženou ochrannou výchovou, u níž byl při komplexním vyšetření zjištěn vyšší stupeň její narušenosti a která ukončila povinnou docházku do základní, nebo zvláštní školy. Převáží se do něj také mládež z výchovného ústavu pro mládež, jejíž převýchova v tomto zařízení byla neúspěšná.
- Výchovný ústav pro mládež s ochranným režimem - Jde o zařízení s přísným výchovným režimem pro obtížně vychovatelnou mládež s uloženou ochrannou výchovou, dále pro mládež s opakovanými projevy společensky negativní činnosti a s opakovanými útoky ze zařízení. Převáží se do něj jedinci z ostatních typů výchovných ústavů pro mládež, jejichž výchova byla neúspěšná. Do výchovného ústavu pro mládež s ochranným režimem se mládež zařazuje na dobu nezbytně nutnou. Po skončení pobytu v tomto zařízení se vrací do výchovného ústavu, z něhož byla přeřazena.
- Léčebně výchovné ústavy - Jsou výchovná zařízení s převažujícím zaměřením zdravotnickým, zejména v oblasti psychiatrie. Do léčebně výchovných ústavů se umísťuje obtížně vychovatelná a delikventní mládež na základě doporučení odborného zdravotnického zařízení.
- Diagnosticke ústavy pro mládež - Tyto ústavy jsou internátní výchovná zařízení, která komplexně vyšetřují z hlediska psychologického a pedagogického mládež s nařízenou ústavní výchovou, nebo uloženou

ochrannou výchovou. Dále mládež, o jejímž umístění do výchovného zařízení rozhodl soud. Diagnostický ústav zajišťuje komplexní odborné vyšetření obtížně vychovatelné mládeže ve věku od 15 do 18 let. Komplexní vyšetření se skládá z psychologického a pedagogického vyšetření, na základě kterého se zjišťují příčiny výchovných potíží a možnosti jejich překonávání.

V současné době se též stále více diskutuje o neúčinnosti systému týkajícího se diagnostických a výchovných ústavů. Tomuto systému je nejvíce vytýkán nedostatek diferenciací ústavů, kdy se nám v těchto zařízeních potkávají mladiství, kteří jsou tam umístěni např. pro záškoláctví či pro svou hůře zvladatelnou povahu s těmi, kteří již za sebou mají páchaní trestné činnosti. Ve vyhlášce Ministerstva školství ČR z roku 1981 existoval záměr zřídit ochranné ústavy pro recidivující mladistvé a léčebně-výchovné ústavy pro mladé lidi, kteří nejsou zvladatelní v běžných typech ústavů. K takové realizaci ovšem zatím nedošlo. Doufejme, že na tento problém bude do budoucnosti pamatováno.

Probační a mediační služba ČR má v oblasti práce s mladistvými pachateli ještě určité rezervy, které je třeba v budoucnosti naplnit, a lépe tak přispět k nápravě mladistvých delikventů. Pro následující rozvoj této služby je nutné hledat ještě mnohé cesty a hlavně nabírat zkušenosti nejen v ČR, ale také z podobných programů v Evropě a ve světě.

4. 4 Vlastní postřehy a návrhy řešení na poli kriminality mládeže

Podle mého mínění je důležité, aby přístup a řešení trestné činnosti, v níž je dítě nebo mladistvý pachatelem, mělo podporu a pochopení všech zúčastněných subjektů. Jednotlivé instituce stále velmi často řeší konkrétní události sami, ze svého úhlu pohledu, na základě svých práv a povinností, vlastních informací, většinou ale bez znalostí hlubších souvislostí případu a bez návaznosti na minulost či budoucnost klienta. V takovýchto případech sice dochází k vyřešení konkrétní události „jako takové“, ale myslím si, že kolikrát na úkor hlavního komplexního cíle systémového přístupu, tj. *zajistit koncepční kontinuální práci s kriminálně rizikovými jedinci a jejich rodinami*.

Je nutné, aby *vzájemná součinnost a spolupráce* mezi všemi zúčastněnými institucemi nebyla závislá pouze na individuálním přístupu jednotlivých institucí nebo dokonce pouze na kvalitě osobních vztahů jednotlivých pracovníků, ale *byla systematická* a vedla k co nejlepšímu výsledku a vyřešení celého případu.

Dalším stále velmi aktuálním problémem je nedostatečná odbornost, stabilizace a fluktuace výkonných pracovníků, kdy například v rámci Policie České republiky nepatří práce na problematice mládeže mezi policisty k příliš atraktivním. Ze své dlouholeté praxe a z rozhovorů se svými kolegy, kteří se touto problematikou zabývají vím, že mnohdy řeší dětskou delikvenci, alkoholovou i nealkoholovou toxikománii, mravnostní kriminalitu a další podobné problematiky pouze jediný kriminalista ve svém okrese. Je nutné si uvědomit, že pokud se má z řadového policisty stát odborník a specialista na kriminalitu dětí a mládeže, musí mít odborné vzdělání, které je však nutné stále obohacovat o nové poznatky a zkušenosti. *Tento pracovník musí být schopen reagovat na výskyt nových forem trestné činnosti*, které je potřeba vhodným způsobem řešit

a reagovat na ně. Také neustálé právní změny a úpravy jsou důvodem k nezbytnému doplňování patřičného vzdělání. Veškeré odborné vzdělávání a speciální kurzy by měly být od nadřízených pracovníků nejen podporováno a umožňováno, ale i vyžadováno.

Dalším závažným problémem je, že stabilita a výsledek vyšetřování je narušován častým odvelováním pracovníků právě z tohoto úseku do pracovních týmů na objasňování trestné činnosti nesouvisející s mládeží. A toto odvelení se pak negativně projevuje při plnění pracovní činnosti.

Neméně důležitou otázkou je také hodnocení jednotlivých pracovníků. Vedoucí pracovníci by podle mého názoru měli *hodnotit své podřízené podle zatíženosti a skutečně odvedené práce* a nikoli se zabývat tzv. čárkovým systémem, který zrovna u této problematiky není nejvýraznější. Mnozí zkušení policisté pak z těchto důvodů raději přecházejí na jiná místa tzv. „čárkově výhodnější“.

Výše uvedené problémy se však netýkají pouze policie, kterou jsem zde uvedl jako příklad, protože můžu čerpat ze svých zkušeností a praxe, ale existují ve větší či menší míře u všech institucí působících v rámci sociální a kriminální politiky.

Myslím si, že dlouholetá stabilizace pracovníků s odbornými zkušenostmi, vzděláním a osobním zájmem, by proto měla být prvořadým zájmem nejen policie ČR, ale všech státních i nestátních institucí, které by se měly snažit vytvářet vhodné pracovní podmínky.

5 Závěr

S kriminalitou mládeže se v dnešní době mohou občané potkat zcela běžně, a i když ne všichni se setkávají s kriminálními jevy osobně, díky masmédiím jsou jim předkládány mnohokrát v průběhu dne. Z tohoto důvodu si myslím, že jistě nikdo nepochybuje o oprávněném zařazení kriminality mládeže mezi nejzávažnější problémy naší společnosti, a proto doufám, že v rámci této práce se mi podařilo alespoň stručně poukázat i na tuto problematiku. Kariéra dospělých recidivistů totiž velmi často začíná již v dětství, kdy se oni dopouštějí trestné činnosti nebo se dokonce někdo další dopouští trestné činnosti na nich.

Trestná činnost mladistvých má epizodický charakter a ve většině případů odezní sama po dovršení určitého stupně mentální a sociální zralosti. Nepřiměřené restriktivní zásahy vůči takovému mladistvému provinilci ze strany formálních či neformálních institucí sociální kontroly mohou ztížit proces nápravy takového delikventa, v krajním případě mohou vést až k recidivě.

Zdá se, že současný systém není plně funkční, i když jsou do něj zapojeny různé resorty. Podle mého názoru je pravděpodobnou příčinou chaotický přenos statistických dat, nesjednocené pojmosloví, rozmanité statistické jednotky a z toho plynoucí informační šum a nedostatečná a váznoucí spolupráce. Domnívám se, že by byla vhodná včasná intervence - vyhledání problému, jeho pojmenování a navržení odpovídajícího řešení, což by mohlo postupně působit k omezení společensky nežádoucích projevů u dětí.

Myslím si, že možným řešením tohoto problému je bezesporu vytvoření odpovídajícího právního rámce. Je nutné zpracovat nové trestně právní kodexy: novelu zákona o rodině, nový zákon o trestním právu mládeže a novelu zákona

o přestupcích a trestního zákona, nový zákon o zvláštních způsobech řízení ve věcech mládeže, novelu trestního řádu, občanského soudního řádu a správního řádu a novely zákona o soudech a soudcích, zákona o státním zastupitelství, zákona o vyšších soudních úřednících a zákona o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky.

Závěrem lze tedy říci, že přestože se za posledních dvacet let počet stíhaných osob zvýšil, tak se kriminalitě mládeže stále nevěnuje dostatečná pozornost. Současná právní úprava je nevyhovující, zejména v oblasti zacházení s dětmi mladšími 15-ti let, které se dopustily činu jinak trestného. Stupnice zákonných opatření a trestů spojených s podmíněným odsouzením mladistvých a spolupráce orgánů činných v trestním řízení s Probační a mediační službou, jakož i s dalšími institucemi podílejících se na práci s mládeží je nedostatečná. Komplexní systém péče o dětské delikventy je stále neuspokojivý a v mnoha ohledech selhává.

Většina z nás určitě souhlasí s názorem, že pokud se někdo, třeba i dítě, dopustí činu, který je v rozporu se zákonem, měla by následovat adekvátní reakce. Úkolem celé společnosti by tedy měla být snaha sloučit spravedlivý „trest“ s preventivním účinkem a případného „pachatele“ vrátit do společnosti jako jejího plnohodnotného člena.

6 Literatura a prameny

1. Chmelík, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži v teorii a praxi*. 2. vyd. Praha, MV ČR 1998. Počet stran 122
2. Konrád, Z., a kol. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. 2. vyd Praha, PAČR 1996. Počet stran 219. ISBN 80-85981-39-8
3. Marešová, A. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh na opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vyd. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci 1997. Počet stran 154. ISBN 80-86008-34-7
4. Šámal, P. *K podmíněné a relativní odpovědnosti mladistvého*. Právní rozhledy 2004, roč. 12, č. 2
5. Zapletal J., a kol. *Aktualizace statistických údajů o kriminalitě*. Praha, PAČR 2003. Počet stran 76. ISBN 80-7251-113-0
6. Zapletal J., a kol. *Kriminologie*. 3. vyd Praha, PAČR 1999. Počet stran 128. ISBN 80-85981-87-4
7. Zapletal J., a kol. *Prevence kriminality*. 2. vyd Praha, PAČR 2005. počet stran 108. ISBN 80-7251-200-5
8. Zoubková, I. *Kriminalita mládeže a její prevence*. IN Demokracie a ústavnost. Praha, Univerzita Karlova 1996
9. Želásko, P. *Mládež a kriminalita*. Kriminalistický sborník. Praha, MV ČR 1994. č. 11
10. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.
11. Trestní zákon č. 140/1961 Sb.
12. Zákon o probační a mediační službě č. 257/2000 Sb.
13. www.mvcr.cz
14. www.pcr.cz
15. www.trestni2.juristic.cz

